

Kunskapsöversikt över arbetet med lärande för hållbar utveckling i skolväsendet

Sammanfattning och bedömning

Regeringen har en uttalat hög ambition för genomförandet av Agenda 2030 för hållbar utveckling. Att Sverige förbundit sig till agendan rör såväl lokal, regional som nationell nivå och alla myndigheter inom sina respektive sakområden och utifrån sina uppdrag. Detta gäller inte minst Skolverket som förvaltningsmyndighet på skolområdet med uppdraget att verka för generationsmålet och miljö kvalitetsmålen, jämställdhet och mänskliga rättigheter.

Skolverket har tidigare saknat en generell bild av hur hållbar utveckling tillämpas i undervisningen inom skolväsendet men utifrån den framtagna kunskapsöversikten blir en sådan nu förhoppningsvis något tydligare. Den övergripande bild som framträder av hur hållbar utveckling hanteras i undervisningen – och förutsättningarna för detta – indikerar att detta är en fråga som generellt uppmärksammas i stor utsträckning i verksamheterna och att många lärare och forskollärare har god kunskap om olika perspektiv av lärande för hållbar utveckling och aktivt arbetar med detta innehåll i undervisningen. Däremot verkar det vara mindre vanligt att det avdelas särskilda resurser eller satsas på kompetensutveckling i frågan och det efterfrågas över lag mer stödmaterial och fortbildning. Då kanske särskilt material som inkluderar ett ämnesövergripande eller didaktiskt perspektiv kopplat till hur hållbar utveckling kan ingå i undervisningen utifrån styrdokumentet. Det verkar även som att kännedomen om Agenda 2030 och de globala målen, såväl som om generationsmålet och miljö kvalitetsmålen, är relativt låg och att endast en mindre andel förskolor och skolor aktivt arbetar med att sprida kunskap om dessa. Underlaget indikerar även att det inte finns ett behov av att genomgripande revidera styrdokumentet rörande hållbar utveckling. Någon sådan övergripande revidering specifikt för denna fråga bör rimligen inte heller prioriteras i närtid.

Av genomgången framgår det samtidigt att det finns ett betydande stöd och ett antal olika stödmaterial – som täcker en bredd av konkret kunskapsinnehåll och olika perspektiv av lärande för hållbar utveckling – framtagna av myndigheter, lärosäten och organisationer riktade till lärare, forskollärare och annan personal i skolväsendet. Det är svårt att utan närmare analys identifiera någon tydlig lucka i det befintliga stödet men en sådan skulle eventuellt kunna vara ytterligare didaktiskt stöd och stöd för ämnesövergripande undervisning. Det finns även omfattande stöd och information om Agenda 2030 och de globala målen samt om generationsmålet och miljö kvalitetsmålen. Denna flora gör att det bedöms vara tillrådligt för Skolverket att fortsätta utvecklingen av myndighetens webbsida för att samlat erbjuda information och relevanta ingångar, dels till myndighetens egna material, men inte minst till de många material som tillhandahålls av andra aktörer om lärande för hållbar utveckling och Agenda 2030. Detta för att bidra till att öka kännedomen i verksamheterna om befintligt stöd, om Agenda 2030 och om de nationella miljömålen.

Rapport

2018-05-16

Dnr 5.1.3-2018:947

2 (31)

För det fortsatta arbetet inom myndigheten är bedömningen att det inte föreligger ett tydligt behov av en egen riktad enkätundersökning för att komplettera eller bidra till den nu befintliga bilden av behov och förutsättningar i verksamheterna. Insamlandet av information i frågan bör dock uppmärksammas och hanteras inom ramen för det systematiska och fortlöpande arbetet med att se över styrdokument respektive med nationella skolutvecklingsinsatser. Detta för att säkerställa att styrdokumentens relevans bibehålls – och att sambandet mellan de tre dimensionerna av hållbar utveckling tydliggörs – samt att relevant stöd ges i frågan och att det finns en kapacitet i verksamheterna att ta till och använda sig av detta. I detta arbete bör behovet av ytterligare stödmaterial för lärande för hållbar utveckling, då möjligen främst med didaktisk inriktning och som stöd för ämnesövergripande undervisning, följas och övervägas.

Det bör också beaktas att regeringen har aviserat att en nationell handlingsplan för Agenda 2030 ska tas fram under våren 2018 och den kan komma att innefatta nya uppgifter eller uppdrag för Skolverket i relation till agendan.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	4
1.1 Syfte, metod och disposition	6
1.2 Vad avses med lärande för hållbar utveckling?	7
1.3 Avgränsningar.....	9
2 Hållbar utveckling i styrdokumentet	10
2.1 Förskolan.....	10
2.2 Grundskolan, gymnasieskolan och övriga skolformer	11
3 Stöd för att inkludera hållbar utveckling i undervisningen	11
3.1 Lärarutbildningarna.....	12
3.2 Skolverket.....	13
3.3 Swedesd - Internationellt center för lärande för hållbar utveckling	14
3.4 Naturvårdsverket och stiftelsen Håll Sverige Rent	15
3.5 Universitets- och högskolerådet - Den Globala Skolan	15
3.6 UNDP i Sverige.....	16
3.7 Konsumentverket.....	16
3.8 Andra myndigheter och organisationer	17
4 Hållbar utveckling i undervisningen	19
4.1 Skolverkets tidigare studier	20
4.2 Naturskyddsföreningens kommunenkäter	20
4.3 Håll Sverige Rents lärarenkäter	22
4.4 Konsumentverkets lärarenkäter	22
4.5 Naturvårdsverkets undersökning.....	23
4.6 Skolinspektionens kvalitetsgranskningar och riktade tillsyn	23
5 Avslutande diskussion	24
5.1 Revideringar i styrdokument	25
5.2 Framtagandet av stöd för skolutveckling.....	26
Bilaga 1 Skolverkets stödmaterial för hållbar utveckling i undervisningen.....	29
Bilaga 2 Sammanställning av Naturskyddsföreningens kommunenkäter.....	31

1 Inledning

I Skolverkets instruktionsenliga uppdrag ingår att myndigheten ska verka för att generationsmålet och miljö kvalitetsmålen¹ nås och vid behov föreslå åtgärder för miljöarbetets utveckling. Myndigheten ska i fråga om sitt miljöarbete rapportera till Naturvårdsverket och samråda med verket om vilken rapportering som behövs. Skolverket ska även främja jämställdhet och integrera ett jämställdhetsperspektiv och perspektivet mänskliga rättigheter i sin verksamhet.²

Vid FN:s toppmöte den 25 september 2015 antog världens stats- och regeringschefer Agenda 2030 med 17 globala mål och 169 delmål för långsiktigt hållbar ekonomisk, social och miljömässig utveckling. Agendan trädde i kraft den 1 januari 2016 och ska vara vägledande för de beslut som FN och världens länder fattar under de efterföljande 15 åren.³

Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling syftar till att utrota fattigdom och hunger, förverkliga de mänskliga rättigheterna för alla, uppnå jämställdhet och egenmakt för alla kvinnor och flickor samt säkerställa ett varaktigt skydd för planeten och dess naturresurser. Agendans mål är integrerade och odelbara och balanserar de tre dimensionerna av hållbar utveckling; den ekonomiska, sociala och miljömässiga.⁴ De globala målen har tydlig bäring på alla delar av samhället och därför också på alla delar av utbildningsväsendet⁵. Agendans fjärde mål avser att säkerställa en inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla. För det globala målet anges tio delmål, där delmål 4.7 lyder;

Att senast 2030 säkerställa att alla studerande får de kunskaper och färdigheter som behövs för att främja en hållbar utveckling, bl.a. genom utbildning för hållbar utveckling och hållbara livsstilar, mänskliga rättigheter, jämställdhet, främjande av en kultur av fred, icke-våld och globalt medborgarskap samt värdesättande av kulturell mångfald och kulturens bidrag till hållbar utveckling.⁶

Som en del i Sveriges genomförande av Agenda 2030 tillsatte regeringen i mars 2016 en delegation med uppgift att stödja och stimulera arbetet⁷. I direktivet anges att regeringens ambition är att Sverige ska vara ledande i genomförandet av Agenda

¹ Det av riksdagen fastställda generationsmålet avser att det övergripande miljöpolitiska mål är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta och de nu 16 miljö kvalitetsmålen definierar det tillstånd för den svenska miljön som miljöarbetet skall sikta mot. Se prop. 2000/01:130 *Svenska miljömål - delmål och åtgärdsstrategier* och webbsidan www.miljomal.se som förvaltas av Naturvårdsverket för mer information om miljö målen.

² §§18 och 20 förordning (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk

³ Mer om de globala målen och Agenda 2030 på regeringens webbsida 2018-01-24 <http://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/>

⁴ Se exempelvis Agenda 2030-delegationens webbsida <http://agenda2030delegationen.se/>

⁵ Mer om de globala målen och Agenda 2030 på regeringens webbsida 2018-01-24 <http://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/>

⁶ Regeringens webbsida 2018-01-26 www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/god-utbildning-for-alla/

⁷ Agenda 2030-delegationen (Fi 2016:01)

2030⁸. I uppdraget ingår att ta fram förslag till en övergripande handlingsplan för Sveriges genomförande av agendan. Delegationen ska vidare förankra Agenda 2030 och dess mål samt genomföra en bred dialog om hållbar utveckling samt främja informations- och kunskapsutbyte mellan berörda aktörer. Delegationen ska lämna en slutredovisning av sitt arbete senast den 11 mars 2019.⁹

I april 2016 gav regeringen ett åttiototal myndigheter, däribland Skolverket, i uppdrag att bidra med underlag för Sveriges genomförande av Agenda 2030. I uppdraget ingick att bedöma på vilka mål och delmål i agendan som dess verksamhet har störst inverkan, på nationell och internationell nivå, att ge en kort beskrivning av vilka delar av myndighetens verksamhet som avses, hur de bidrar till att agendans mål och delmål kan uppfyllas, samt en bedömning av om myndighetens verksamhet på området är tillräcklig.¹⁰

I sin redovisning bedömde Skolverket övergripande att det finns lagstiftning, system och mekanismer på plats för att uppnå det globala målet om utbildningen och de olika delmålen. Skolverket bedömde i fråga om delmål 4.7 att den nuvarande verksamheten på myndigheten är tillräcklig och att man då inte såg någon anledning att föreslå förändringar i styrdokument avseende att säkerställa att alla studerande får de kunskaper och färdigheter som behövs för att främja en hållbar utveckling och främja livslångt lärande för alla. Myndigheten angav vidare att formuleringar i befintliga styrdokument innebär ett starkt stöd för lärande för hållbar utveckling men vid en revidering av styrdokument kunde det bli aktuellt att tydliggöra bl.a. sambandet mellan de tre dimensionerna – den ekonomiska, sociala och miljömässiga – av hållbar utveckling. Det konstaterades vidare att Skolverket saknar en generell bild av hur hållbar utveckling tillämpas inom skolor men att myndigheten inom sitt uppdrag kan genomföra en kartläggning för att öka kunskapen om hur utbildningarna och verksamheterna har utvecklats i förhållande till de nationella målen.¹¹

I sitt arbete har Agenda 2030-delegationen uppmärksammat skolans roll och konstaterar att denna spelar en viktig roll för att öka kunskapen om Agenda 2030 och hållbar utveckling samt att insatser riktade mot skolan kan utgöra en del av en bred folkbildningskampanj som föreslås om Agenda 2030 och de globala målen¹². I sitt förslag till nationell handlingsplan¹³ beskriver delegationen hur förskolan, grundskolan och gymnasieskolan spelar en central roll för att erbjuda barn och ungdomar en stimulerande miljö för att de ska kunna förverkliga de rättigheter och förmågor

⁸ Regeringen har också angett denna ambition i budgetpropositioner till riksdagen, se exv. Budgetpropositionen 2018 (prop. 2017/18:1), utgiftsområde 20, s. 9, 102

⁹ Dir. 2016:18. *Genomförande av Agenda 2030 för hållbar utveckling* och dir. 2017:8 *Tilläggsdirektiv till agenda 2030-delegationen (Fi 2016:01)*

¹⁰ Regeringsbeslut 2016-04-07 (Fi2016/01355/SFÖ) *Uppdrag till statliga myndigheter att bidra med underlag för Sveriges genomförande av Agenda 2030*

¹¹ Skolverket (2016) *Redovisning av uppdrag till statliga myndigheter att bidra med underlag för Sveriges genomförande av Agenda 2030* (Dnr 4.1.2-2016:730)

¹² Agenda 2030-delegationen. *Förslag på kommunikationsåtgärder – rapport från Agenda 2030-delegationen*. PM 2017-03-01

¹³ Agenda 2030-delegationen. *I riktning mot en hållbar välfärd - Agenda 2030-delegationens nulägesbeskrivning och förslag till handlingsplan för genomförandet av Agenda 2030 för hållbar utveckling*, PM 2017-05-31

Rapport

2018-05-16
Dnr 5.1.3-2018:947
6 (31)

som understryks i Agenda 2030. Delegationen identifierade även några centrala utmaningar för utbildningsväsendet i relation till agendans mål, dessa var:

- Bristande likvärdighet mellan skolor.
- Kunskapsskillnader mellan flickor och pojkar.
- Unga som varken arbetar eller studerar.
- Lärarbrist och ett behov av att stärka lärarens profession och kompetens.
- Behov av att stärka utbildning för hållbar utveckling.
- Behov av validering av kompetenser erhållna genom icke-formellt lärande.
- Minskat svenskt bistånd till utbildning samtidigt som ett finansieringsgap för utbildning råder globalt.

De konkreta förslag till ytterligare åtgärder som delegationen lämnar kopplar an specifikt till delmål 4.7 och de identifierade utmaningen att stärka utbildning för hållbar utveckling. Delegationen anser att befintliga styrdokument behöver revideras för att förtydliga hur de olika dimensionerna av hållbar utveckling ingår och ska integreras och att de tar sin utgångspunkt i Agenda 2030. Vidare framförs att det saknas en samlad bild av hur utbildning för hållbar utveckling tillämpas i Sverige och att det finns behov av kompetenshöjande åtgärder och stöd till dagens och morgondagens pedagoger och skolledare.

Delegationen föreslår därför bl.a. att regeringen uppdrar åt Skolverket att dels *kartlägga innehållet i befintlig utbildning* för hållbar utveckling och hur utbildning i hållbar utveckling tillämpas i förskolor, grundskolor och gymnasieskolor i Sverige, dels *lämna förslag på revideringar i läroplanerna* så att de överensstämmer med de aspekter av hållbar utveckling som Agenda 2030 belyser samt på innehåll, genomförande och finansiering av *kompetenshöjande åtgärder* om hållbar utveckling utifrån Agenda 2030 för pedagoger och skolledare.

Regeringen aviserade i budgetpropositionen för 2018 att den har ambitionen att utforma en övergripande och nationell handlingsplan för genomförandet av Agenda 2030¹⁴. I en skrivelse till riskdagen den 15 mars 2018 skriver regeringen att en nationell handlingsplan för Agenda 2030 ska tas fram under våren 2018. Handlingsplanen ska avse perioden 2018–2020 och bl.a. syfta till att identifiera existerande politik och beslutade insatser som bidrar till att målen uppnås men även innefatta nya åtgärder inom ett antal centrala tvärssektoriella frågor, exempelvis genom uppdrag till myndigheter.¹⁵

1.1 Syfte, metod och disposition

Utgångspunkten för denna kunskapsöversikt är Agenda 2030 och specifikt delmål 4.7 om lärande för hållbar utveckling som det där definieras. Detta i linje med de förslag på åtgärder för skolväsendet som lämnats av Agenda 2030-delegationen.

¹⁴ Budgetpropositionen 2018 (prop. 2017/18:1), utgiftsområde 2, s. 87

¹⁵ Regeringens skrivelse 2017/18:146 *Politiken för global utveckling i genomförandet av Agenda 2030*, s. 9.

Syftet med översikten är att ge ett underlag för vidare ställningstagande om särskilda insatser och för det fortsatta arbetet kopplat till hållbar utveckling i undervisningen och till Agenda 2030. Ambitionen är dels att ge en bild av de förutsättningar och det stöd som finns för lärare, forskollärare och annan personal att inkludera olika aspekter av hållbar utveckling i undervisningen och särskilt kopplat till Agenda 2030, dels att identifiera befintliga källor om hur denna undervisning bedrivs.

Det primära tillvägagångssättet för att identifiera befintligt stöd och aktuella undersökningar har varit en genomgång av webbsidorna för de myndigheter som fått i uppdrag av regeringen att bistå med underlag till genomförandet av Agenda 2030¹⁶. Även budgetpropositioner samt ett antal regleringsbrev för myndigheter, regeringsuppdrag i särskild ordning samt redovisningar och rapporter har granskats. Under processen har även relevanta organisationer och föreningar, samt ytterligare myndigheter, identifierats. Framst via befintliga nätverk för frågor om lärande för hållbar utveckling, exempelvis via nätverket för Lärande för Hållbar Utveckling (LHU)¹⁷.

Översikten redovisas i tre huvudsakliga delar, först en övergripande beskrivning av kopplingen till nuvarande styrdokumentet, sedan en genomgång av befintligt stöd för att inkludera dessa frågor i undervisningen. Därefter följer en genomgång av den kunskap som identifierats om hur hållbar utveckling hanteras i undervisningen och förutsättningarna för detta. Bedömningar och förslag för det fortsatta arbetet presenteras i en avslutande diskussion.

1.2 Vad avses med lärande för hållbar utveckling?

Som tidigare konstaterats av Skolverket har begreppet hållbar utveckling definierats på många olika sätt inom såväl forskning och politik som i vardagliga sammanhang och minst 300 definitioner av begreppet har identifierats. Det som verkar vara den mest vedertagna utgångspunkten är det Brundtlandkommissionen beskrev 1987 som ”en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina”. Hållbar utveckling betyder således långsiktighet och en förståelse för och kunskap om framtida generationers utmaningar och behov. De centrala aspekterna är frågor om ekologiska, ekonomiska och sociala förhållanden.¹⁸

Det finns också ett antal försök att fånga innebörden i begreppet lärande för hållbar utveckling. I en temaskrift om lärande för hållbar utveckling från 2004 resonerar Myndigheten för skolutveckling om att kärnan i skolväsendets uppdrag i detta avseende kan förstås som att barn och elever ska utveckla ett kunskapsbaserat

¹⁶ Regeringsbeslut 2016-04-07 (Fi2016/01355/SFÖ) *Uppdrag till statliga myndigheter att bidra med underlag för Sveriges genomförande av Agenda 2030 - bilaga 1*

¹⁷ UNESCO:s webbsida 2018-01-21 www.unesco.se/utbildning/utbildning-for-hallbar-utveckling/larande-for-hallbar-utveckling-lhu/

¹⁸ Agenda 2030-delegationen. *Delredovisning från Agenda 2030-delegationen*. PM 2016-11-01

Jmf. Skolverkets redovisning av nyttan av det internationella arbetet för utbildning för hållbar utveckling, 2012-03-29 (Dnr 84-2012:386)

förhållningssätt till viktiga etiska frågor rörande förhållandet mellan människor och människors förhållande till naturen. Utifrån kunskapen ska de både kunna delta i demokratiska processer och göra andra medvetna val som medverkar till att en hållbar utveckling uppnås. För att möjliggöra detta bör undervisningen inom området kännetecknas av ett demokratiskt arbetssätt där processen sätts i centrum och ge möjlighet till delaktighet i utformningen av undervisningens form och innehåll. Ett kritiskt förhållningssätt lyfts fram som centralt vid planering och genomförande och att intressekonflikter mellan krafter i samhället och hur de påverkar olika parter beskrivningar av ett problem eller en fråga ska tydliggöras. Undervisningen ska ge möjlighet att utveckla förmågan att värdera information och bedöma konsekvenser av olika handlingsalternativ. Hållbar utveckling ska vara ett sammanknyttande perspektiv och ämnesövergripande samarbeten ett viktigt inslag. Frågor som tas upp i undervisningen bör behandlas från dåtid till framtid och från det lokala till det globala.¹⁹

Internationellt center för lärande för hållbar utveckling vid Uppsala universitet (Swedesd) framför att lärande och utbildning för hållbar utveckling²⁰ innebär att skapa deltagande undervisningsmetoder och högkvalitativa inlärningsmiljöer som gör det möjligt för lärande att aktivt medskapa sin värld och framtid. Det innefattar även att kritiska komplexa hållbarhetsfrågor, till exempel klimatförändringar, fattigdomsbekämpning, risker och katastrofer, hållbar konsumtion, migration och biologisk mångfald, inkluderas i lärande och utbildning på ett integrerat sätt. Lärande och utbildning för hållbar utveckling ska främja kompetenser som kritiskt tänkande, handlingskompetens, framtidssceneriekompetens och kollaborativt beslutsfattande. Perspektivet handlar om läroplaner och lärandeinnehåll, pedagogik och lärandemiljöer, lärandemål och social omvandling i formellt, icke-formellt och informellt lärande.²¹

Lärande för hållbar utveckling ska alltså inte bara förstås som ett brett område av kunskaper som spänner över ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden. Det avser även former för hur undervisning och utbildning ska planeras, organiseras och genomföras och inkluderar att stärka olika förmågor, som spänner över bl.a. källkritik och etik. I ett betänkande från Kommittén för utbildning för hållbar utveckling från 2004 redogörs för ett antal karaktärsdrag som bedöms som väsentliga för en utbildning som syftar till att bidra till en hållbar utveckling och som i någon mån fångar innehållet och bredden i begreppet²². Dessa är:

- Många och mångsidiga belysningar av ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden och förlopp behandlas integrerat med stöd av ämnesövergripande arbetssätt.
- Målkonflikter och synergier mellan olika intressen och behov klarläggs.

¹⁹ Myndigheten för skolutveckling (2004) *Lärande om hållbar utveckling - Temaskrift*

²⁰ I sammanhanget använder Swedesd begreppet lärande och utbildning för hållbar utveckling och den engelska termen *Education for Sustainable Development*, förkortat ESD.

²¹ Swedesd webbsida 2018-01-21 <http://swedesd.uu.se/uhu/>

²² SOU 2004:104 *Om lärande, utbildning och hållbar utveckling*

- Innehållet spänner över lång sikt från dåtid till framtid och från det globala till det lokala.
- Demokratiska arbetsätt används så att de lärande har inflytande över utbildningens form och innehåll.
- Lärandet är verklighetsbaserat med nära och täta kontakter med natur och samhälle.
- Lärandet inriktas mot problemlösning, stimulerar till kritiskt tänkande och handlingsberedskap.
- Utbildningens process och produkt är båda viktiga.

Utifrån denna definition kan det konstateras att det är rimligen är svårt att identifiera ett enskilt material, eller kanske ens en enskild verksamhet, som fullt ut svarar mot alla de krav som ställs upp. En sådan kunskapsöversikt skulle, utöver att riskera bli väldigt kort, sannolikt också vara väldigt tidskrävande att arbeta fram. För att på ett konstruktivt sätt få fram en relevant översikt har utgångspunkten varit att identifiera stödmaterial och studier som i betydande utsträckning tangerar, åtminstone i delar, de karaktärsdrag som Kommittén för utbildning för hållbar utveckling fört fram i relation till de olika delarna i agendans delmål 4.7.²³

1.3 Avgränsningar

Eftersom ett mer öppet förhållningssätt till att identifiera relevanta källor har valts kan det vara rimligt att kort återge några konkreta gränsdragningar som gjorts i urvalet av vilka material och studier som presenteras i översikten.

Ett exempel på en myndighet som vänder sig till skolväsendet med stöd och information i frågor som kan kopplas till hållbar utveckling är *Boverket* som bl.a. ger vägledning kring att involvera barn och unga vid planering av utemiljöer i skolan²⁴. Även om Boverket i sitt stöd explicit också anger ”att den byggda miljön är attraktiv och tillgänglig för barn och unga handlar i högsta grad om den sociala dimensionen av hållbar utveckling”²⁵ är bedömningen att detta i för begränsad omfattning kopplar an till andra aspekter och kunskaper av hållbar utveckling som det redogörs för ovan för att ingå i kunskapsöversikten. Materialet utgör inte heller ett stöd för undervisningens innehåll eller genomförande.

Andra exempel är *Kronofogdemyndigheten* som tagit fram skolmaterial om privatekonomi som omfattar filmer och diskussionsfrågor samt lärarhandledningar²⁶. Även om privatekonomi kan knytas till hållbara livsstilar – och därmed till lärande för hållbar utveckling – är bedömningen att materialet inte på ett tydligt sätt kopplar

²³ Utbildning för hållbar utveckling och hållbara livsstilar, mänskliga rättigheter, jämställdhet, främjande av en kultur av fred, icke-våld och globalt medborgarskap samt värdesättande av kulturell mångfald och kulturens bidrag till hållbar utveckling.

²⁴ Boverkets webbsida 2018-02-07 www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/temadelar-detaljplan/barn-och-ungas-utemiljoer/att-involvera-barn-och-unga

²⁵ Boverket och Movium (2015) *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*

²⁶ Kronofogdemyndighetens webbsida 2018-02-07 www.kronofogden.se/skola.html

denna fråga till ett större perspektiv om hållbar utveckling. Materialet tar dock upp relevanta aspekter såsom källkritik och skapar förutsättningar för handlingskompetens i privatekonomiska frågor.

Myndigheten för ungdoms- och civilsambällesfrågor (MUCF) erbjuder flera material som rör olika perspektiv kopplat till mänskliga rättigheter och jämställdhet i utbildningen²⁷. Ett sådant exempel är *Öppna skolan!* som vänder sig till personal i grundskolans årskurs 7–9 och i gymnasieskolan och innefattar stöd för att integrera ett hbtq-perspektiv i undervisningen²⁸. Liksom för *Forum för levande historia* och *Röda korset* – som erbjuder material, filmer, lektionsupplägg med koppling till mänskliga rättigheter – bedöms kopplingen till andra karaktärsdrag och aspekter av lärande får hållbar utveckling vara för svag för att dessa ska ingå i kunskapsöversikten.²⁹ Inte heller de många stödmaterial som Skolverket själva erbjuder inom dessa och närliggande frågor redogörs för här av samma anledning.

2 Hållbar utveckling i styrdokumentet

För att ett innehåll ska inkluderas och brett få genomslag i undervisningen i skolväsendet är en grundförutsättning att denna återfinns i de nationella styrdokumentet. Nedan ges en kort beskrivning av i vilken utsträckning hållbar utveckling och olika aspekter av detta begrepp återges i läro-, kurs- och ämnesplaner för de olika skolformerna samt för fritidshemmet.

2.1 Förskolan

Olika aspekter kopplat till hållbar utveckling ingår i olika delar av förskolans läroplan. Bland annat anges det i avsnittet om förskolan uppdrag att förskolan ska lägga stor vikt vid miljö- och naturvårdsfrågor, att ett ekologiskt förhållningssätt och en positiv framtidstro ska prägla förskolans verksamhet samt att förskolan ska medverka till att barnen tillägnar sig ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö och förstår sin delaktighet i naturens kretslopp. Det anges även att verksamheten ska hjälpa barnen att förstå hur vardagsliv och arbete kan utformas så att det bidrar till en bättre miljö både i nutid och i framtid.³⁰

Regeringen gav i april 2017 Skolverket i uppdrag att göra en översyn av läroplanen för förskolan för att förtydliga förskolans uppdrag. Syftet är att öka kvaliteten i undervisningen i förskolan och därmed förskolans måluppfyllelse. I uppdraget refererar regeringen bl.a. till de delar i förskolans uppdrag som anges ovan men samtidigt konstateras det att begreppet hållbar utveckling saknas i motsats till läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. I uppdraget ingick därför att överväga om hållbar utveckling bör tydliggöras också i läroplanen för förskolan.³¹

²⁷ MUCF:s webbsida 2018-02-07 www.mucf.se

²⁸ Myndigheten för ungdoms- och civilsambällesfrågor (2015) *Öppna skolan! - Om hbtq, normer och inkludering i årskurs 7–9 och gymnasiet*.

²⁹ Forum för levande historias webbsida 2018-02-07 www.levandehistoria.se/klassrummet

Röda korsets webbsida 2018-02-07 www.redcross.se/skolsajten/lararummet

³⁰ Läroplan för förskolan Lpfö 98 - Reviderad 2016

³¹ Regeringsbeslut 2017-04-20 (U2017/01929/S) *Uppdrag om en översyn av läroplanen för förskolan*

Skolverket redovisade uppdraget den 23 mars 2018. I förslaget till reviderad läroplan har begreppet hållbar utveckling införts. Som framgår av redovisningen definierar Skolverket hållbar utveckling i enlighet med Brundtlandrapporten och att begreppet har getts ett brett anslag i Skolverkets förslag eftersom det även relaterar till Agenda 2030.³²

2.2 Grundskolan, gymnasieskolan och övriga skolformer

Någon uttömmande genomgång av det befintliga innehållet i läro-, kurs och ämnesplaner för övriga delar av skolväsendet utöver förskolan kommer inte att göras här av huvudskälet att denna skulle vara alldeles för omfattande. Skolverket har tidigare dels samverkat med Universitets- och högskolerådet av framtagandet av Den Globala skolans sammanställning över hur skolans styrdokument förhåller sig till lärandet för hållbar utveckling och de globala miljömålen, dels samverkat med Naturvårdsverket i framtagandet av en matris över de delar i grundskolans läroplan³³ som har kopplingar till miljö kvalitetsmålen. Den Globala skolans sammanställning finns i publikationen *Den Globala Skolan - Lärande för hållbar utveckling i styrdokument för förskola och skola*³⁴ och matrisen för kopplingarna i grundskolans läroplan till miljö kvalitetsmålen finns tillgänglig via Naturvårdsverkets webbsida för miljömålen³⁵. Det kan utifrån dessa sammanställningar konstateras att kopplingarna till olika aspekter av hållbar utveckling är omfattande i dessa styrdokument. Även andra organisationer och myndigheter har gjort sammanställningar av de delar av läroplanerna som kopplar an till olika aspekter av hållbar utveckling. Ett exempel är Statens energimyndighet som tagit fram en sammanställning av alla delar av kursplanerna för grundskolan som bedömts ha ett energi- och klimatrelaterat innehåll³⁶. Ett annat är Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI) som tagit fram en publikation om kopplingen för lärande för hållbar utveckling och klimatanpassning till innehåll i ämnesplanerna för de gymnasiegemensamma ämnena och till examensmålen för några av de nationella programmen i gymnasieskolan³⁷.

Som redogjorts för ovan har Skolverket i tidigare redovisningar bedömt att formuleringar i befintliga styrdokument innebär ett starkt stöd för lärande för hållbar utveckling men att det vid en revidering av styrdokumenterna kan det bli aktuellt att tydliggöra bl.a. sambandet mellan de tre dimensionerna av hållbar utveckling³⁸.

3 Stöd för att inkludera hållbar utveckling i undervisningen

Utöver att ingå i styrdokumenterna är det även av betydelse att de lärare och förskollärare som ansvarar för undervisningen har kunskap om och stöd för att undervisa

³² Skolverket (2018) *Redovisning av uppdrag om en översyn av läroplan för förskolan*. Dnr: 2017:783

³³ Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11.

³⁴ UHR (2017) *Den Globala Skolan - Lärande för hållbar utveckling i styrdokument för förskola och skola*

³⁵ Naturvårdsverkets webbsida för miljömålen 2018-01-25 www.miljomal.se/Skola/

³⁶ Statens energimyndighet (2013) *Energi- och klimatfrågorna stärker sin roll i skolan*

³⁷ SMHI (2017) *Klimatanpassning i skolan - Klimatanpassningens koppling till gymnasieskolans uppdrag och mål i gemensamma ämnen*

³⁸ Skolverket (2016) *Redovisning av uppdrag till statliga myndigheter att bidra med underlag för Sveriges genomförande av Agenda 2030* (Dnr 4.1.2-2016:730)

Rapport

2018-05-16
Dnr 5.1.3-2018:947
12 (31)

om det specifika innehållet. Dessa förutsättningarna kan uppnås dels under lärarutbildningen men också genom fortbildning och med hjälp av olika stöd- och undervisningsmaterial. Det finns erfarenheter som indikerar att otillräckliga kunskaper om ett visst innehåll kan göra att lärare undviker att inkludera eller begränsar utrymmet för detta i undervisningen – även om det ingår i styrdokumentet³⁹.

Nedan ges en översikt över det stöd som finns för lärare och förskollärare i fråga om att inkludera olika aspekter av hållbar utveckling i undervisningen. Stödet kan vara allt från färdiga lektionsupplägg, filmer och diskussionsmaterial till erbjudande om riktade informations- eller kompetensutvecklingsinsatser. Någon översikt av läromedel framtagna av kommersiella läromedelsförlag ingår dock inte i översikten. De enskilda materialen beskrivs övergripande och inte i detalj

3.1 Lärarutbildningarna

Av examensordningen för såväl förskolläraryrket, grundläraryrket, ämnesläraryrket som yrkesläraryrket framgår det under värderingsförmåga och förhållningssätt att för examen ska studenten visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhälls- och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen, samt en hållbar utveckling⁴⁰.

I mars 2016 fick Universitetskanslersämbetet (UKÄ) i uppdrag av regeringen att genomföra en utvärdering av universitetens och högskolornas arbete med att främja en hållbar utveckling utifrån högskolelagens bestämmelse om hållbar utveckling⁴¹. Denna anger att högskolorna skall i sin verksamhet främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa⁴². UKÄ redovisade uppdraget i form av en tematisk utvärdering med fokus på utbildningsdelen vid landets samtliga 47 högskolor och universitet⁴³.

De generella fynden från utvärderingen, som täcker en bred av utbildningar och inte bara lärarutbildningarna, är att det finns ett utvecklingsbehov men också att det bedrivs ett gott arbete på flera lärosäten, liksom på enskilda utbildningar. Detta gäller inte minst lärarutbildningarna och UKÄ konstaterar att många av de stora och medelstora lärosätena ger exempel från just dessa. Några sådana är Göteborgs universitet där lärarutbildningsnämnden kontinuerligt följer upp utbildningen med avseende på hållbar utveckling och mänskliga rättigheter. Som exempel på en specifik kurs inom lärosätets lärarutbildning där hållbar utveckling är integrerad nämns kursen *Ett globalt perspektiv på förskola och tidiga åldrar i skolan – lärande för hållbar utveckling*.

³⁹ Jmf. Lärares inkludering av EU-kunskap i undervisningen, s. 80f (SOU 2016:10) *EU på hemmaplan*

⁴⁰ Bilaga 4 högskoleförordningen (1993:100)

⁴¹ Regeringsbeslut 2016-03-17 (U2016/01132/UH) *Regeringsbrev för budgetåret 2016 avseende Universitetskanslersämbetet*

⁴² 1 kap. 5 § högskolelagen (1992:1434)

⁴³ UKÄ (2017) *Universitetens och högskolors arbete med att främja en hållbar utveckling - En tematisk utvärdering, rapport (2017:12)*

Andra exempel som förs fram är Karlstads universitet som har egna forskare bl.a. inom klimat och samhällsbyggande som bidrar med sina rön i undervisningen på ämnesmässigt relaterade kurser och program. Där bedrivs även pedagogisk forskning inom lärande för hållbar utveckling, vilken kommer studenterna på lärarutbildningen till godo. Lärarutbildningen vid Stiftelsen Högskolan i Jönköping tog 2012 tillsammans med Swedesd (se avsnitt 3.3 nedan) fram ett internationellt undervisningsmaterial, – *The parts and the whole*. Materialet syftar bl.a. till att ge studenterna ett mer holistiskt förhållningssätt inom hållbar utveckling. Vid Örebro universitet sker en samverkan mellan studenter och lärare från program för ekonomi, samhällsplanering, måltidsekologi, kemi och lärarutbildning, där alla bidrar konkret med olika perspektiv på framtidens livsmedelsförsörjning. Vid Malmö högskola finns även ett samarbete med Naturskyddsföreningen med syfte att utveckla lärande för hållbar utveckling inom lärarutbildningen. Vid Linnéuniversitetet finns ett liknande nätverk benämnt Algoland.

UKÄ skriver i sin rapport att en förhoppning är att den genomförda utvärderingen kommer att bidra till utveckling av arbetet med att främja hållbar utveckling på lärosätena. UKÄ konstaterar att utvärderingen i sig har skapat viss aktivitet och aktualiserat frågor kring hållbar utveckling vid flera lärosäten. För att åstadkomma förändring även på längre sikt skriver UKÄ att de avser genomföra en uppföljning av utvärderingen och även anordna en nationell konferens på ämnet, till vilken samtliga lärosäten ska bjudas in⁴⁴.

3.2 Skolverket

Skolverket driver sedan 2004 utmärkelsen Skola för Hållbar Utveckling som genom åren aktiverat cirka 600 förskolor, grundskolor och gymnasieskolor⁴⁵. För att tilldelas utmärkelsen föreskrivs en rad kriterier avseende pedagogisk ledning och pedagogiskt arbete. Bland annat att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att kunna delta i arbetet för en hållbar utveckling, att barn, elever och pedagoger deltar gemensamt i arbetet med att formulera mål, planera, genomföra och utvärdera lärandet för hållbar utveckling samt att det pedagogiska arbetet med hållbar utveckling dokumenteras och följs upp kontinuerligt och att det varje år görs en samlad analys och bedömning av om målen för arbetet har förverkligats och hur de svarar mot målen i de nationella styrdokumentet.⁴⁶

Skolverket har på sin webbsida länkat till en rad olika webbsidor som erbjuder information och stöd- eller undervisningsmaterial om hållbar utveckling. Det finns exempelvis hänvisning till de lektionsuppslag som tagits fram av Naturvårdsverket och Stiftelsen Håll Sverige rent (se avsnitt 3.4 nedan). Skolverket tillhandahåller även olika stödmaterial för lärare att inkludera hållbar utveckling i undervisningen, både i enskilda ämnen och i ämnesövergripande undervisning⁴⁷. Det kan dock

⁴⁴ ibid

⁴⁵ Skolverkets webbsida 2018-01-24 www.skolverket.se/skolutveckling/miljo-och-halsa/hallbar-utveckling

⁴⁶ Skolverkets föreskrifter om utmärkelsen Skola för hållbar utveckling (SKOLFS 2009:19)

⁴⁷ Se bilaga 1 *Skolverkets befintliga stödmaterial för hållbar utveckling i undervisningen* för en översikt.

2018-05-16
Dnr 5.1.3-2018:947
14 (31)

konstateras att Skolverket inte i den nuvarande informationen om hållbar utveckling där – eller någon annan stans på sin webbsida – refererar till Agenda 2030 eller de globala miljömålen.

Skolverket hade, inom ramen för satsningen på de naturorienterande ämnen och teknikämnet, hållbar utveckling som tema under läsåret 2015/16 där drygt 250 NT-utvecklare från kommuner och enskilda huvudmän deltog.⁴⁸ Skolverket har färdigställt en utbildningsmodul kring hållbar utveckling där fem av åtta planerade delar finns tillgängliga via myndighetens Lärportal⁴⁹. Arbetet har initierats med utgångspunkt i önskemål från deltagare inom ramen för NT-satsningen. Modulen följer strukturen för tidigare fortbildningsinsatser inom matematik och läsning och är webbaserad. Syftet med modulen är att föra didaktiska resonemang kring hur man kan arbeta ämnesövergripande med lärande för hållbar utveckling. Hållbar utveckling kommer även vara del i flera moduler med inriktning mot teknikämnet i grundskolan samt en modul om väder och klimat för användning vid undervisning i gymnasieskolan. Samtliga dessa moduler avser Skolverket publicera under 2018.

Det kan även bli aktuellt att, kopplat till ett beslut om de ändringar i förskolans läroplan som föreslagits i redovisningen av uppdraget om en översyn, genomföra särskilda insatser riktade till förskolan för att ge stöd i tillämpningen av det ändrade innehållet. Detta torde då även omfatta ändringar avseende begreppet och innehållet kopplat till hållbar utveckling. Skolverket har i sin redovisning av uppdraget beskrivit en generell plan för implementeringsinsatser vid ett eventuellt beslut om revidering⁵⁰.

3.3 Swedesd - Internationellt center för lärande för hållbar utveckling

Som aviserades i budgetpropositionen för 2016⁵¹ har Uppsala universitet (Swedesd) fått i uppdrag att samordna arbetet med FN:s globala handlingsprogram för utbildning för hållbar utveckling (GAP) i Sverige. I uppdraget ingår att stimulera och följa det nationella arbetet med utbildning för hållbar utveckling, samt delta i Unescos internationella nätverk för GAP. Uppsala universitet ska bl.a. samverka med Skolverket i genomförandet av uppdraget.⁵² Inom ramen för sitt uppdrag erbjuder Swedesd utbildningar och kurser för lärarutbildare och verksamma lärare i skola och vid universitet och har också bidragit i framtagandet av materialet *En hållbar framtid - Ett skolprogram för högstadiet och gymnasiet om hållbar utveckling* som är tänkt att ge elever i årskurs 7–9 i grundskolan och i gymnasieskolan en inblick i hållbarhetsfrågorna och möjlighet att diskutera dessa ur ett tvärvetenskapligt perspektiv⁵³.

⁴⁸ Regeringsbeslut 2012-08-09 (U2012/4111/GV) *Uppdrag att svara för utvecklingsinsatser inom områdena naturvetenskap och teknik*

⁴⁹ Skolverkets webbsida 2018-04-16 <https://larportalen.skolverket.se/#/modul/8-amnesovergripande/Grundskola/901-Hallbar-utveckling>

⁵⁰ Skolverket (2018) *Redovisning av uppdrag om en översyn av läroplan för förskolan*. Dnr: 2017:783

⁵¹ Budgetpropositionen 2016 (prop. 2015/16:1), utgiftsområde 16, s. 205

⁵² Regeringsbeslut (U2015/05954/UH) *Regeringsbrev för budgetåret 2016 avseende Uppsala universitet*

⁵³ Nobelmuseets webbsida 2018-01-23 <http://nobelcenter.se/sv/en-hallbar-framtid/>

3.4 Naturvårdsverket och stiftelsen Håll Sverige Rent

Naturvårdsverket fick i december 2013 i uppdrag att, efter samråd med Skolverket, vidareutveckla det stödmaterial riktat till skolor om miljö kvalitetsmålen och generationsmålet på webbsidan www.miljomal.se. Vidareutvecklingen skulle syfta till att fördjupa och utöka stödmaterialen med ytterligare innehåll, säkerställa att det tydligt kopplar till befintliga styrdokument för grundskolan samt att kännedomen om stödmaterialen bland lärare ökar. Naturvårdsverket skulle även se över vilka behov grundskolelärare har för att få stöd i sin undervisning kring det svenska miljömålssystemet med fördjupat och målgruppsanpassat skolmaterial.⁵⁴ Stiftelsen Håll Sverige Rent, som instiftats av Naturvårdsverket, har i samarbete med myndigheten och utifrån uppdraget tagit fram 18 lektionsupplägg som är kopplade till Sveriges 16 miljö kvalitetsmål, generationsmålet, eller miljömålssystemet och ska vara förankrade i läroplanen för grundskolan⁵⁵. Stiftelsen erbjuder även särskilt material för förskola och förskoleklass samt elever i årskurs 1–3⁵⁶.

Håll Sverige Rent erbjuder även andra material för skolan kopplat till hållbar utveckling och stiftelsen har även sedan 1996 drivit utmärkelsen Grön Flagg. Grön Flagg är den nationella utformningen av Eco Schools som drivs av FEE (Foundation for Environmental Education). Programmet är ett av FN:s erkända globala program för lärande för hållbar utveckling. Som undervisningsverktyg erbjuder Grön Flagg ett enande ramverk kring hur skolor och förskolor kan lära ut hållbarhetsfrågorna för barn och ungdomar delaktiga i hållbarhetsfrågor. Idag är cirka 2 200 skolor och förskolor runt om i landet anslutna vilket innebär att över 250 000 barn och elever är aktiva i arbetet.⁵⁷

3.5 Universitets- och högskolerådet - Den Globala Skolan

Universitets- och högskolerådets verksamhet Den Globala Skolan (DGS) arrangerar fortbildning för skolpersonal över hela landet inom lärande för hållbar utveckling kopplat till Agenda 2030. Verksamheten bedrivs i form av seminarier på olika teman som anordnas runt om i landet samt av lokala besök för att prata med lärare och skolledare om de globala målen för hållbar utveckling och hur de kan förverkligas och kopplas till läroplaner och styrdokument. DGS ger till exempel tips på didaktiskt material, fungerar som stöd och bollplank samt visar goda exempel på hur andra har arbetat med de globala målen i skolan.⁵⁸ Under 2016 arrangerades det 107 seminarier för lärare från hela utbildningssystemet⁵⁹.

DGS har även tagit fram material som stöd för och för användning i undervisningen i förskolan, grundskolan och gymnasieskolan och erbjuder länkar till andra

⁵⁴ Regeringsbeslut (M2013/2345/Nm) *Regleringsbrev för budgetåret 2014 avseende Naturvårdsverket*

⁵⁵ Stiftelsen Håll Sverige Rents webbsida 2018-01-24 <http://www.hsr.se/det-har-gor-vi/skola-forskola/lektionsupplagg-om-miljomalen>

⁵⁶ Stiftelsen Håll Sverige Rents webbsida 2018-01-24 <http://www.hsr.se/materialrum-larare-och-pedagoger/material-forskola>

⁵⁷ Stiftelsen Håll Sverige Rents webbsida 2018-01-31 www.hsr.se/valkommen-till-gron-flagg

⁵⁸ UHR – Den Globala skolans webbsida 2018-01-24 www.utbyten.se/samarbete-och-utbyte/den-globala-skolan/

⁵⁹ UHR årsredovisning 2016

organisationer och myndigheter som erbjuder material som kan användas kopplat till undervisning.⁶⁰ DGS har vidare tagit fram en publikation om vad som kännetecknar hållbar utveckling och hur styrdokumentet för skolväsendet förhåller sig till lärande för hållbar utveckling. I den reviderade upplagan ingår tio konkreta exempel på hur lärande för hållbar utveckling kan bli ett verktyg för att förverkliga såväl de globala målen som nationella läroplansmål och mål på lokal nivå⁶¹.

3.6 UNDP i Sverige

United Nations Development Programme (UNDP) Sverige arbetar för att stärka policys och insatser för hållbar utveckling, och med att kommunicera och stötta genomförandet av de globala målen. Via webbsidan www.globalamalen.se erbjuder organisationen skolmaterial om de globala målen framtagna i samarbete med Den Globala Skolan. De totalt 25 övningarna är enligt organisationen anpassade till grundskolan och gymnasieskolan och kan användas för att introducera, och gärna användas ämnesövergripande för att fördjupa arbetet med globala utvecklingsfrågor i skolan med syftet att ge en mer nyanserad bild av världen.⁶² UNDP Sverige erbjuder även fr.o.m. februari 2017 besök i bl.a. skolor av informatörer som kan berätta om de globala målen, agendans genomförande och organisationens arbete⁶³.

3.7 Konsumentverket

Konsumentverket ska i sin löpande verksamhet bl.a. integrera frågor om hållbar utveckling samt verka för att generationsmålet och miljö kvalitetsmålen nås och vid behov föreslå åtgärder för miljöarbetets utveckling, och även bevaka konsumenters möjligheter att agera på ett ur miljösynpunkt hållbart sätt⁶⁴. Myndigheten fick i mars 2017 i uppdrag att stimulera miljösmarta konsumtionsmönster. I uppdraget ingick att vidta lämpliga åtgärder för att underlätta undervisningen om konsumtionens påverkan på miljön, bl.a. genom att verka för att skolmaterial och förslag på lektionsupplägg som rör miljömässigt hållbar konsumtion finns lättillgängligt för lärare⁶⁵.

Konsumentverket erbjuder via sin webbsida skolmaterial om konsumenträttigheter, privatekonomi och hållbar konsumtion. De olika materialen riktar sig till lärare från förskoleklassen upp till kommunal vuxenutbildning. Materialen tar enligt Konsumentverket alltid sin utgångspunkt i kurs- och ämnesplanernas centrala innehåll och består av allt från filmer och presentationer till lärarhandledningar. Dessutom erbjuder myndigheten färdiga lektionsförslag och elevuppgifter.⁶⁶

⁶⁰ UHR – Den Globala skolans webbsida 2018-01-24 www.utbyten.se/samarbete-och-utbyte/den-globala-skolan/material-och-metoder/

⁶¹ UHR (2017) *Den Globala Skolan - Lärande för hållbar utveckling i styrdokument för förskola och skola*

⁶² UNDP:s webbsida 2018-01-31 www.globalamalen.se/skola/

⁶³ UNDP:s webbsida 2018-01-31 www.globalamalen.se/presentation-om-de-globala-malen/

⁶⁴ 2–3 §§ förordning (2009:607) med instruktion för Konsumentverket

⁶⁵ Regeringsbeslut 2017-03-09 (Fi2017/01173/KO) *Uppdrag till Konsumentverket att stimulera miljösmarta konsumtionsmönster*

⁶⁶ Konsumentverkets webbsida 2018-02-01 www.konsumentverket.se/for-larare/

3.8 Andra myndigheter och organisationer

Folkhälsomyndigheten har i sin publikationsdatabas ett antal, som regel äldre, inspirationsmaterial för skolan i frågor som rör olika hälso- och livsstilsfrågor med tydliga kopplingar till hållbar utveckling⁶⁷. Material finns exempelvis för lärare att arbeta med att främja en god hälsoutveckling hos elever i grundskolans senare år och i gymnasieskolan och behandlar bl.a. mat och kost ur både ett hälso- och ett klimatperspektiv⁶⁸.

Kemikalieinspektionen har i samarbete med andra myndigheter och organisationer varit med och tagit fram skolmaterial och lektionsupplägg för undervisning av barn och elever från förskolan upp till gymnasieskolan. Myndigheten har också i samarbete med Håll Sverige Rent tagit fram 13 lektionsupplägg som knyter an till miljömålet Giftfri miljö och syftar till att öka elevernas kunskap om kemikalier i vardagen.⁶⁹

Kommerskollegium erbjuder olika undervisningsmaterial som i första hand är framtagna för gymnasieskolan. Ett av dessa är *Värför handlar vi med omvärlden?* Som bl.a. tar upp perspektivet om hur handel och hållbar utveckling hänger ihop⁷⁰.

Livsmedelsverket har bl.a. tagit fram materialet *Hej skolmat!* med övningar avsedda för årskurs 4–6 i grundskolan och innehåller lärarhandledningar, elevövningar samt faktatexter. Övningarna är uppdelade i tre olika teman där ett är miljö och innefattar övningar bl.a. om matens klimatpåverkan och om att minska matsvinn.⁷¹

Naturskoleföreningen har tagit fram ett stort antal läromedel om för undervisningen i utomhusmiljö. Vissa av dessa tar upp frågor som rör hållbar utveckling och ett läromedel, *Att lära in ute för hållbar utveckling* har detta specifika tema och vänder sig till lärare i förskoleklassen och grundskolans årskurs 1–9 som vill skapa förståelse och sammanhang kring begreppet hållbar utveckling.⁷²

Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete (Sida) erbjuder länkar och undervisnings- och stödmaterial främst tänkt för att användas vid undervisning i gymnasieskolan om globala utvecklingsfrågor.⁷³

⁶⁷ Folkhälsomyndighetens webbsida 2018-02-06 www.folkhalsomyndigheten.se

⁶⁸ Nationellt centrum för främjande av god hälsa hos barn och ungdom (NCFU), Örebro universitet och Statens Folkhälsoinstitut (2011) *Nu är goda råd ... enkla! – Ett inspirationsmaterial för bättre hälsa i skolan och på fritiden*

⁶⁹ Kemikalieinspektionens webbsida 2018-02-07 www.kemi.se/hitta-direkt/publikationer/skol-material

⁷⁰ Kommerskollegiums webbsida 2018-02-07 www.kommers.se/publikationer/Undervisnings-material

⁷¹ Livsmedelsverkets webbsida 2018-02-07 www.livsmedelsverket.se/matvanor-halsa--miljo/multi-der-i-vard-skola-och-omsorg/skola/rad-och-material

⁷² Naturskoleföreningens webbsida 2018-02-07 www.naturskola.se/

⁷³ Sidas webbsida 2018-02-07 www.sida.se/Svenska/engagera-dig/Skolmaterial

Rapport

2018-05-16
Dnr 5.1.3-2018:947
18 (31)

Sjöfartsverket har tagit fram en film med tillhörande lärarhandledning om Östersjöns havsbotten för lärare i ämnena geografi och samhällskunskap i grundskolan.⁷⁴ Lärarhandledningen tar upp miljöperspektivet.

Skogsstyrelsen driver tillsammans med en rad olika myndigheter, organisationer och företag ett nationellt samverkansprogram och en webbsida www.skogeniskolan.se om skogen som riktar sig till skolväsendet. Målet är att öka lärares och elevers intresse för och kunskaper om skogen. Via den gemensamma webbsidan erbjuds olika läromedel, filmer och övningar bl.a. om skog, klimat och miljö.⁷⁵

Statens energimyndighet har tagit fram en tidning *Energi i skolan* med syfte att inspirera och ge konkreta tips om hur lärare kan lyfta in energi- och klimatfrågor i sin undervisning. Tidningen innefattar bl.a. praktiska experiment för låg- och mellanstadiet såväl som forskarrön om lärande för hållbar utveckling. Tidningen skickades ut till samtliga grundskolor hösten 2011 men går fortfarande att beställa via myndighetens webbshop.⁷⁶ Myndigheten erbjuder även andra äldre material för skolan, exempelvis med fakta och övningar för elever i årskurs 9 och gymnasieskolan att kartlägga hur mycket energi den egna skolan använder och att anlägga ett hållbarhetsperspektiv på detta.⁷⁷

Sveriges geologiska undersökning (SGU) har lanserat en digital skolsatsning om samspelet mellan geologi, naturresurser, hållbarhet och samhällsplanering där myndigheten under tre teman – samspel, samhälle och naturresurser – tagit fram 14 övningar för användning i grundskolans årskurs 7–9 och i gymnasieskolan. Enligt SGU kopplar övningarna an till förmågorna i kurs- och ämnesplanerna för ämnena svenska, samhällskunskap, biologi, kemi, teknik, geografi och naturkunskap.⁷⁸

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI) har tagit fram ett undervisningsmaterial om klimat och klimatanpassning som består av texter och länktips. Materialet är enligt SMHI främst tänkt att vara inspiration och stöd för lärare och elever att arbeta med temat lärande för hållbar utveckling.⁷⁹

Utbildningsradion erbjuder via sin webbsida UR Skola olika material för personal i skolan. Där finns totalt 17 olika filmer med tillhörande material på temat hållbar utveckling som stöd för eller användning i undervisning från förskoleklass upp till gymnasieskolan samt ytterligare tre för användning i lärarfortbildning.⁸⁰

⁷⁴ Sjöfartsverkets webbsida 2018-02-07 www.sjofartsverket.se/sv/Om-oss/Bilder--logo/Lararhandledning

⁷⁵ Skogsstyrelsens webbsida 2018-02-07 www.skogsstyrelsen.se/mer-om-skog/manniskan-och-skog/skogen-i-skolan

⁷⁶ Statens energimyndighet (2011) *Energi i skolan – En tidning från Energimyndigheten med tips och inspiration till dig som är lärare*

⁷⁷ Statens energimyndighet (2009) *Energin i skolan – Vad är det egentligen?*

⁷⁸ SGU:s webbsida 2018-02-07 www.sgu.se/geologisk

⁷⁹ SMHI:s webbsida 2018-02-07 www.smhi.se/klimat/utbildning/utbildningsmaterial/utbildningsmaterial-om-klimat-och-klimatanpassning-1.116249

⁸⁰ Utbildningsradions webbsida 2018-01-25 https://ur.skola.se/Produkt?ur_subject_tree=milj%C3%B6%2Fh%C3%A5llbar+utveckling

Naturskyddsföreningen erbjuder en rad olika goda exempel, läromedel och material, bl.a. övningar, faktablad och filmer, som riktar sig till skolan. Dessa finns samlade på föreningens webbsida och är tänkta för användning i förskolan, grundskolan, fritidshemmet och gymnasieskolan. Föreningen erbjuder även vissa fortbildningar för lärare och annan personal kopplat till frågor om natur och miljö.⁸¹

Världsnaturfonden WWF erbjuder olika lärarhandledningar, elevuppgifter och inspirationsmaterial på olika teman kopplat till lärande för hållbar utveckling, exempelvis Hållbara städer samt Energi och klimat⁸².

Ung Media Sverige är ett ideellt riksförbund som riktar sig till unga som intresserad av medieproduktion. Förbundet har tagit fram ett handledningsmaterial för unga som vill fördjupa sina kunskaper om de globala målen genom att själva göra olika typer av medieproduktioner⁸³.

We_change är en plattform med syftet att inspirera och inkludera unga i arbetet med hållbar utveckling och specifikt hitta lösningar som bidrar till att uppnå de globala målen. Utöver webbaserade inspirationsmaterial genomförs det årliga Sverigeturnéer med besök på gymnasieskolor som innefattar föreläsningar, panelsamtal och workshops.⁸⁴

Utöver ovan redovisade myndigheter och organisationer finns ytterligare identifierade aktörer – och säkerligen sådana som inte fångats in av denna översikt – som vänder sig till skolan med stöd i frågor som i någon mån rör hållbar utveckling. Någon helt uttömmande genomgång kommer inte att kunna ges här men bra översikter ges exempelvis i Den Globala Skolans sammanställning av de organisationer från civilsamhället som medverkade vid seminariet *Skolan möter världen 2017*⁸⁵ samt den länksamling som Linköpings kommuns sammanställt på sin webbsida som en del av att kommunen under hösten 2017 anordnade konferensen *Lust och engagemang – utbildning för en hållbar framtid* med fokus på lärande för hållbar utveckling och Agenda 2030⁸⁶.

4 Hållbar utveckling i undervisningen

Som konstaterats ovan har Skolverket tidigare framfört att myndigheten saknar en generell bild av hur hållbar utveckling tillämpas i undervisningen i skolväsendet⁸⁷. Den senaste egna undersökningen av detta genomfördes för mer än femton år sedan. Skolinspektionen har inte heller i sina kvalitetsgranskningar eller i sin riktade

⁸¹ Naturskyddsföreningens webbsida 2018-01-24 www.naturskyddsforeningen.se/skola

⁸² Världsnaturfonden WWF:s webbsida 2018-02-01 www.wwf.se/utbildning/lararrum/1522520-lararrum

⁸³ Ung Media Sveriges webbsida 2018-01-25 https://ungmedia.se/2017/11/28/globala_malen/

⁸⁴ We_change webbsida 2018-02-12 <http://www.we-change.se/>

⁸⁵ UHR (2017) *Pedagogiskt material som förverkligar de globala målen i utbildning - Presentation av utställare vid seminariet Skolan möter världen 2017*

⁸⁶ Linköpings kommuns webbsida 2018-01-25 www.linkoping.se/utforarwebben/forskola-och-skola/didaktikcenter/larande-for-hallbar-utveckling--lhu/undervisningsmaterial/

⁸⁷ Skolverket (2016) *Redovisning av uppdrag till statliga myndigheter att bidra med underlag för Sveriges genomförande av Agenda 2030* (Dnr 4.1.2-2016:730)

Rapport

2018-05-16
Dnr 5.1.3-2018:947
20 (31)

tillsyn särskilt granskat hur detta hanteras i undervisningen. Det har dock identifierats ett antal studier som andra organisationer och myndigheter genomfört avseende lärande för hållbar utveckling. Det ska dock förtydligas att undersökningarna dels är begränsade i sin omfattning, dels i vissa fall behäftade med metodologiska svagheter som gör att det inte bör dras för generella eller långtgående slutsatser utifrån enskilda undersökningar. Därför återges resultaten från dessa undersökningar endast övergripande. Tillsammans kan de dock sägas ge en indikativ bild av de upplevda förutsättningarna och förhållandena i verksamheterna avseende lärande för hållbar utveckling.

4.1 Skolverkets tidigare studier

Skolverket genomförde under 2000–2001 en studie som dels omfattade en enkätundersökning – en till lärare och en till rektorer – dels skolbesök med intervjuer ute på 27 skolor i nio olika kommuner. Lärarenkäten besvarades av drygt 500 lärare och av lärarna i förskoleklassen och grundskolan angav tre av fyra att de bedrev miljöundervisning medan andelen i gymnasieskolan var ungefär hälften. Av de lärare som bedrev miljöundervisning var det drygt hälften som angav att de fått relevant utbildning eller fortbildning för denna undervisning och motsvarande andel angav att de hade tillgång till relevant litteratur (läroböcker, fortbildningslitteratur, etc.) för sin miljöundervisning. Tre av fem angav att de hade tillgång till annan relevant undervisningsmateriel (internet, tidningar och tidskrifter, AV-centralens filmer, exkursionsmateriel samt laborationsmateriel).

De generella fynden från undersökningen var att miljö- och utvecklingsfrågor inte fullt ut hade fått genomslag i utbildningen i skolväsendet och att en av orsakerna till detta var att lärarutbildningen då ännu inte, enligt lärarna, gav relevant kompetens även om en förbättring skett. Däremot så konstaterades det att medvetenheten om miljöfrågornas betydelse var väl utbredd och att centrala komponenter i miljöundervisning och utbildning för hållbar utveckling ingick i skolans verksamhet. Dock var det främst just miljöundervisning och inte lärande för hållbar utveckling som fått bredast genomslag i skolorna. De allra flesta lärare och skolledare tyckte att miljö och utvecklingsfrågor var viktiga och det fanns ett tydligt intresse av att vidareutveckla miljöundervisningen, inte minst i fråga om arbetsformer och samarbete mellan ämnen.⁸⁸

4.2 Naturskyddsföreningens kommunenkäter

Naturskyddsföreningen släppte i november 2017 en rapport om lärande för hållbar utveckling⁸⁹ som bl.a. innefattade resultaten av en webbaserad enkätundersökning riktad till samtliga kommuner och besvarad av 165 av dessa⁹⁰. Syftet var att ge en uppdaterad nulägesbild av hur kommunerna arbetar med lärande för hållbar

⁸⁸ Skolverket (2002) *Hållbar utveckling i skolan - Miljöundervisning och utbildning för hållbar utveckling i svenska skola*

⁸⁹ Naturskyddsföreningen (2017) *Hållbar utveckling i skolan – vi måste snabba på! Lärande för hållbar utveckling i Sveriges kommuner – en uppföljande kunskapsöversikt*

⁹⁰ Enkäten var ställd till grundskolans högsta ansvariga tjänstepersonriktade och skickades endast till kommuner och inte till enskilda huvudmän.

utveckling i grundskolan jämfört med en undersökning genomförd under 2013⁹¹. Studiens utformning gör dock att det inte bör dras några generella slutsatser kring förändringen över tid.

Enkäterna rörde kommunernas övergripande arbete med frågan och av svaren verkar det vara mindre vanligt att kommunerna avsätter särskilda medel till kompetensutveckling i lärande för hållbar utveckling för grundskolans lärare. Ungefär hälften av kommunerna har satt upp särskilda mål eller satsningar för hållbar utveckling i skolan och en betydande andel upplever att det ges ett gott stöd till grundskolorna för arbetet med hållbar utveckling samt att man aktivt främjar skolornas genomförande av studiebesök och platsbaserat lärande som ett led i detta arbete. Av särskilt intresse i sammanhanget är de frågor som ställts om huruvida de nationella styrdokumenterna upplevs vara tillräckligt tydliga vad gäller målen om hållbar utveckling respektive om staten ger tillräckligt stöd för att skolorna ska kunna uppfylla dessa mål. Svaren indikerar – som Naturskyddsföreningen beskriver det – att styrdokumenterna för grundskolan av kommunerna uppfattas som tillräckligt tydliga vad gäller mål om hållbar utveckling, men att det efterfrågas ett tydligare stöd till grundskolorna för att kunna uppfylla dessa mål. I kompletterande frågor om vad de svarande anser att staten kunna göra för att förbättra grundskolans måluppfyllelse gällande hållbar utveckling och har svaren bl.a. varit riktade statsbidrag och kompetensutveckling.⁹²

Även frågan om vilken typ av stöd som bedöms vara mest relevant för att utveckla arbetet med hållbar utveckling i grundskolan ställdes. Bland de på förhand givna svarsalternativen var det olika former av fortbildning om hållbarhetsfrågor ur ett ämnesövergripande perspektiv som efterfrågades i störst utsträckning medan didaktisk fortbildning om lärande för hållbar utveckling samt fortbildning och kompetensutveckling för skolledare efterfrågades av runt hälften av de svarande kommunerna. Knappt hälften angav att undervisnings- eller stödmaterial var relevant för att utveckla undervisningen om hållbar utveckling.

I sin rapport rekommenderar Naturskyddsföreningen kommunerna att ta del av skolmaterial och lärarfortbildningar från centrala aktörer för lärande för hållbar utveckling, erfarenheter och rapporter från kommuner som har kommit långt i sitt strategiska arbete med lärande för hållbar utveckling och Skolverkets nya modul som är tillgänglig från och med vårterminen 2018. De uppmanar vidare regeringen att ge Skolverket i uppdrag att göra en genomlysning av arbetet med lärande för hållbar utveckling i landets skolor. Syftet med en sådan genomlysning är att säkerställa att Skolverkets stödinsatser motsvarar identifierade behov och utmaningar. Föreningen anser att genomlysningen bör matchas mot övrigt nationellt utvecklingsarbete kring lärande för hållbar utveckling som pågår eller ska initieras, särskilt det arbete som föreslås i rekommendationerna i Agenda 2030-delegationens delredovisning.

⁹¹ Naturskyddsföreningen (2014) *Hållbar utveckling i skolan – var god dröj*.

⁹² Se bilaga 2 *Sammanställning av svar på Naturskyddsföreningens kommunenkäter* för en översikt av svaren.

Med anledning av publiceringen av Naturskyddsföreningens rapport uttalade utbildningsminister Gustav Fridolin i media att det saknas ett gemensamt nationellt initiativ och att regeringen väntat på att den nationella strukturen kring Agenda 2030 ska komma på plats. Statsrådet konstaterar att det är den nu, så nästa steg blir att samla skol-Sverige bakom det som behövs för att alla skolor ska jobba med hållbar utveckling. Utbildningsministern tillägger att han nu kommer ha en dialog med Skolverket om hållbar utveckling är något som passar in i de nationella skolutvecklingsprogram som vi har byggt upp eller om det bör ges ett särskilt uppdrag att arbeta med lärande för hållbar utveckling.⁹³

4.3 Håll Sverige Rents lärarenkäter

Stiftelsen Håll Sverige Rent lät under februari 2017 genomföra en enkätundersökning bland 429 anställda i förskolan och 700 anställda i grundskolan⁹⁴. En klar majoritet av de svarande i båda skolformerna ansåg att de i verksamheten arbetade aktivt med att ge barn och elever kunskap om hållbar utveckling. Det var ungefär hälften i förskolan som upplevde att ledningen uppmuntrade arbetet medan det var en något mindre andel i grundskolan. Det var dock bara ungefär var fjärde svarande i båda skolformerna som angav att det avsattes resurser för arbetet och ännu färre som angav att lärarna eller förskollärarna fått fortbildning i frågor som rör hållbar utveckling. Däremot var det en majoritet som instämde i att lärarna respektive förskollärarna har en god förståelse för frågor som rör hållbar utveckling medan bara ungefär var fjärde tillfrågad, både i förskolan och grundskolan, angav att de arbetar aktivt med att sprida kunskap om de globala målen för hållbar utveckling i Agenda 2030 och att lärarna respektive förskollärarna i deras verksamhet känner till de globala målen.

4.4 Konsumentverkets lärarenkäter

Som ett led i Konsumentverkets uppdrag att stimulera miljösmarta konsumtionsmönster⁹⁵ genomförde myndigheten under hösten 2017 en undersökning i syfte att ta reda på vilka förutsättningar lärare har att undervisa om konsumtionens påverkan på miljön. Undersökningen gick ut till lärare i grundskolans årskurs 7–9 i hem- och konsumentkunskap, naturorienterande ämnen och geografi samt till lärare i gymnasieskolan i ämnena naturkunskap och samhällskunskap. Totalt svarade 837 lärare på undersökningen.⁹⁶

Bland de svarande var det vanligast förekommande innehållet i deras undervisning om miljömässigt hållbar konsumtion; hållbar konsumtion och produktion, klimatförändringar samt hållbar energi. Ungefär hälften av de svarande uppgav att de

⁹³ DN:s webbsida 2018-01-26 www.dn.se/ekonomi/global-utveckling/allt-farre-kommuner-satsar-pa-hallbar-utveckling-i-skolan/

⁹⁴ Stiftelsen Håll Sverige Rent (2017) *Håll Sverige Rent - Lärarbarometern*

⁹⁵ Regeringsbeslut 2017-03-09 (Fi2017/01173/KO) *Uppdrag till Konsumentverket att stimulera miljösmarta konsumtionsmönster*

⁹⁶ Konsumentverket (2017) *Skolans undervisning för miljömässigt hållbar konsumtion – Resultat från en kvantitativ studie med lärare*, Konsumentverkets webbsida 2018-01-31 <https://konsumentverket.se/for-larare/kunskapsbanken/undervisning-for-hallbar-konsumtion/>

använder sig av de globala målen i Agenda 2030 i sin undervisning. En övervägande majoritet arbetar främst med hållbar konsumtion främst inom ramen för sitt eget ämne och inte ämnesövergripande. I fråga om vilka olika typer av material som används i undervisningen var detta jämnt fördelat mellan läromedel från läromedelsförlag, egenproducerat undervisningsmaterial och skolmaterial från andra aktörer, exempelvis myndigheter eller intresseorganisationer. En övervägande majoritet – både av de som använde läromedel om hållbar konsumtion framtagna av läromedelsförlag respektive av myndigheter eller intresseorganisationer – ansåg att dessa material var mycket bra eller bra. Knappt hälften tyckte att det var lätt att hitta bra undervisningsmaterial om miljömässigt hållbar konsumtion och ungefär var tredje tyckte att utbudet av undervisningsmaterial mötte behovet av undervisningsstöd.

En av tre kände att de saknar tillräckligt stöd från skolledningen i sin undervisning om hållbar konsumtion och ungefär hälften saknar tid att förbereda sin undervisning. Det var endast en väldigt liten andel av de svarande som ansåg att de inte har tillräcklig kunskap eller inte vet hur de ska undervisa om hållbar konsumtion även om det endast var en av fem som angav att de genomgått någon form av kompetensutveckling inom ämnet under de senaste tre åren.

4.5 Naturvårdsverkets undersökning

I sin redovisning av uppdraget att vidareutveckla stödmaterial riktat till skolor om miljö kvalitetsmålen och generationsmålet⁹⁷ skriver Naturvårdsverket att för att på bästa sätt anpassa skolmaterialet till lärarnas önskemål genomfördes en mindre undersökning av lärarnas behov av skolmaterial för att kunna undervisa om miljö kvalitetsmålen. Ett urval lärare tillfrågades om deras kännedom om miljö kvalitetsmålen, hur de undervisar om miljöfrågor idag och vad de skulle behöva för stöd för att lättare kunna ta upp miljö kvalitetsmålen i undervisningen. Resultaten visade att en majoritet av de tillfrågade lärarna inte kopplade sin miljöundervisning till miljö kvalitetsmålen, delvis beroende på bristande kunskap om både miljö kvalitetsmålen och om vilka kopplingar till målen som finns i läroplanen. Kompetensutveckling samt tid och resurser att lägga på arbetet med miljöfrågor och hållbar utveckling i undervisningen efterfrågades. När det gällde den praktiska utformningen av undervisningsmaterialet framkom önskemål om ett digitalt, webbaserat material som kan tillhandahållas i pdf-format. Innehållsmässigt efterlystes både faktakunskaper, begreppsförklaringar och konkreta övningar kopplade till ämnesområdet. Deltagare i undersökningen ansåg även att det var viktigt att underlätta för tvärvetenskaplig undervisning.⁹⁸

4.6 Skolinspektionens kvalitetsgranskningar och riktade tillsyn

Skolinspektionen har inte genomfört någon kvalitetsgranskning eller riktad tillsyn med särskilt fokus på lärande för hållbar utveckling⁹⁹. Däremot berörs relevanta

⁹⁷ Regeringsbeslut (M2013/2345/Nm) *Regleringsbrev för budgetåret 2014 avseende Naturvårdsverket*

⁹⁸ Naturvårdsverket (2015) *Naturvårdsverkets årsredovisning 2014*, kapitel 9.

⁹⁹ I samtal med medarbetare vid Skolinspektionen 2018-02-08 uppges att kommande kvalitetsgranskningar där detta perspektiv skulle kunna komma att beröras är av undervisningen i hem- och konsumentkunskap respektive av värdegrundsarbetet i gymnasieskolan.

perspektiv i vissa av myndighetens rapporter, Ett exempel är en rapport från 2012 om en kvalitetsgranskning av arbetet med demokrati och värdegrund i 17 grundskolor. Utöver det generella arbetet med frågor som rör mänskliga rättigheter och med demokratiska arbetsformer förs i rapporten även olika exempel fram från undervisningen som mer specifikt rör hållbar utveckling. Detta är bl.a. hur elever på flera skolor i ämnet hem- och konsumentkunskap självständigt och i samarbete med klasskamraterna fått lära sig att tillreda måltider utifrån kursplanens mål avseende hållbar utveckling.

Från en specifik skola ges ett exempel från textilslöjden där man återanvände gamla kläder, genom att laga, ändra och sy om dem till nya plagg, och från en annan skola där man i samma ämne samverkade med Rädda Barnen genom att under ett läsår tillverka leksaker som sedan skickades till ett barnhem i Bulgarien. På den senare skolan var arbetet även utgångspunkt för samtal om etiska frågor. Det identifierades även hur undervisningen i naturorienterade ämnen inte sällan integrerade medborgarkompetens i form av etiska infallsvinklar och resonemang, exempelvis kring globala miljöfrågor, resursanvändning och en hållbar utveckling, samt även i form av laborativ undervisning som också tränade elevernas samarbetsförmåga.¹⁰⁰

5 Avslutande diskussion

Regeringen har en uttalat hög ambition för genomförandet av Agenda 2030 för hållbar utveckling. Att Sveriges förbundit sig till agendan rör såväl lokal, regional som nationell nivå och alla myndigheter inom sina respektive sakområden och utifrån sina uppdrag. Detta gäller inte minst Skolverket som förvaltningsmyndighet på skolområdet med uppdraget att verka för generationsmålet, miljökvalitetsmålen, jämställdhet och mänskliga rättigheter.

Som tidigare konstaterats har Skolverket saknat en generell bild av hur hållbar utveckling tillämpas i undervisningen inom skolväsendet men utifrån den framtagna kunskapsöversikten blir en sådan nu förhoppningsvis något tydligare. Den övergripande bild som framträder av hur hållbar utveckling hanteras i undervisningen – och förutsättningarna för detta – indikerar att detta är en fråga som generellt uppmärksammas i stor utsträckning i verksamheterna och att många lärare och förskollärare har god kunskap om olika perspektiv av lärande för hållbar utveckling och aktivt arbetar med detta innehåll i undervisningen. Däremot verkar det vara mindre vanligt att det avdelas särskilda resurser eller satsas på kompetensutveckling i frågan och det efterfrågas generellt mer stödmaterial och fortbildning. Då kanske särskilt material som inkluderar ett ämnesövergripande eller didaktiskt perspektiv kopplat till hur hållbar utveckling kan ingå i undervisningen utifrån styrdokumentet. Det verkar även som att kännedomen om Agenda 2030 och de globala målen såväl som om generationsmålet och miljökvalitetsmålen är relativt låg och att endast en mindre andel förskolor och skolor arbetar aktivt med att sprida kunskap om dessa.

¹⁰⁰ Skolinspektionen (2012) Kvalitetsgranskning Rapport 2012:9 *Skolornas arbete med demokrati och värdegrund*

Underlaget indikerar även att det inte finns ett behov av att genomgripande revidera innehållet rörande hållbar utveckling i styrdokumentet.

Agenda 2030-delegationen och Naturskyddsföreningen har båda föreslagit att Skolverket ska kartlägga innehållet i befintlig utbildning för hållbar utveckling och hur utbildning i hållbar utveckling tillämpas i skolväsendet. Med utgångspunkt i den genomförda kunskapsöversikten bedöms det dock inte föreligga ett tydligt behov av en egen riktad enkätundersökning för att övergripande få en bild av behov och förutsättningar i verksamheterna. Det är oklart om en sådan undersökning skulle tillföra ny eller mer relevant kunskap än de identifierade källorna. En viktig aspekt att beakta är också om en sådan enkätundersökning är rimlig utifrån en helhetsbedömning och prioritering som tar hänsyn till huvudmännens och verksamheternas svarsbörda.

Det som inte kunnat identifierats är specifik kunskap om hur den faktiska undervisningen i skolväsendet ser ut avseende lärande för hållbar utveckling. För att inhämta sådan fördjupad kunskap skulle det dock vara fråga om att genomföras en typ av studie som mer skulle ha metoden av en kvalitetsgranskning där den faktiska undervisningen undersöks. Vad Skolverket däremot behöver beakta är behovet av mer detaljerad kunskap för det fortlöpande arbetet med styrdokument och med skolutvecklingsinsatser. Det bör också beaktas att regeringen har aviserat att en nationell handlingsplan för Agenda 2030 ska tas fram under våren 2018. Denna kan komma att innefatta nya uppgifter eller uppdrag för Skolverket i relation till agendan och i linje med de förslag på åtgärder för skolväsendet som lämnats av Agenda 2030-delegationen.

5.1 Revideringar i styrdokument

Granskningar som Skolinspektionen genomfört visar att lärare som regel är ”kursplanetrogna” och agerar sällan eller aldrig utanför det av kursplanen anvisade innehållet. Hållbar utveckling är också, som framgår ovan, ett tydligt innehåll i de olika läro-, kurs-, och ämnesplanerna och är också en del av den redovisade översynen av förskolans läroplan. Det framgår dock också av Skolinspektionens granskningar att det finns en påtaglig risk för att lärare kan uppleva stress av vad de beskriver som ”stoffträngsel” vilket riskerar få kvalitativa konsekvenser för hur eleverna får arbeta med olika delar av innehållet i kursplanerna.¹⁰¹ Detta är en aspekt som noggrant behöver tas i beaktande vid utformning och revidering av styrdokumentet.

Ansvaret för framtagande och beslut om skolans styrdokument i form av läroplaner, kurs- och ämnesplaner samt kunskapskrav är fördelat mellan regeringen och Skolverket. Skolverket ska enligt sin instruktion utforma och kontinuerligt utveckla de styrdokument som myndigheten har bemyndigande att meddela föreskrifter om.¹⁰² Skolverket har i tidigare redovisningar av regeringsuppdrag framfört att myndigheten generellt vill mana till försiktighet när det gäller att initiera läroplansförändringar utifrån enstaka perspektiv. Detta då det finns en uppenbar risk att det blir

¹⁰¹ Jmf. Skolinspektionen (2013) *Undervisning i SO-ämnena år 7–9 - Mycket kunskap men för lite kritiskt kunskapande* Rapport 2013:04

¹⁰² §5 förordning (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk

svårt för huvudmän, rektorer, förskolechefer, lärare, förskollärare och annan personal att hänga med i den snabba förändringstakten, och att det därför uppstår oklarheter i verksamheterna om vilka styrdokument som gäller. Det finns också en risk för att läroplanstexterna blir osammanhängande och obalanserade.

Skolverket strävar därför efter ett mer systematiskt och kontinuerligt arbete med att följa upp läroplaner, kurs- och ämnesplaner och besluta om eller föreslå nödvändiga förändringar. I en sådan systematisk uppföljning ingår det att genomlysas styrdokumenterna ur en mängd olika perspektiv samtidigt, för att förändringarna inte ska komma onödigt tätt och så att möjliga nya skrivningar kan vägas av mot varandra.¹⁰³ Det har också uttalats att Skolverket vid behov kommer att fatta beslut om, alternativt föreslå för regeringen, att genomföra motiverade förändringar i läroplaner, kurs- och ämnesplaner och kunskapskrav. Ett sådant förhållningssätt bör även anläggas även i detta sammanhang. En mer systematisk översyn av styrdokumenterna bör omfatta såväl löpande mindre justeringar och uppdateringar som större revideringar som genomförs med längre tidsintervall, t.ex. vart fjärde eller vart sjätte år¹⁰⁴.

Något som här också bör beaktas är de beslut som regeringen fattade i mars 2017 om förtydliganden och förstärkningar i läroplaner, kursplaner och ämnesplaner avseende digital kompetens som rör nästan samtliga skolformer och verksamheter i skolväsendet, från förskoleklassen till den kommunala vuxenutbildningen¹⁰⁵. Dessa ändringar – som ska tillämpas fullt ut från och med höstterminen 2018 – är betydande och har också följts av omfattande skolutvecklingsinsatser riktade till hela skolväsendet och till hela kedjan av lärare, skollära och huvudmän. För att det ska finnas en kapacitet i verksamheterna, i fråga om planeringstid för lärare, tid och resurser för kompetensutveckling osv., bör för täta ändringar i styrdokumenterna undvikas. Kunskapsöversikten indikerar även att det inte finns ett generellt och tydligt behov av att revidera innehållet rörande hållbar utveckling men bedömningen är att detta perspektiv bör finnas med i Skolverkets systematiska och långsiktiga arbete med att se över styrdokumenterna. Inte minst då det kan identifieras konkreta behov av revideringar i enskilda styrdokument kopplat till lärande för hållbar utveckling.

5.2 Framtagandet av stöd för skolutveckling

Av kunskapsöversikten framgår det att det finns ett betydande stöd och ett antal olika stödmaterial – som täcker en bredd av konkret kunskapsinnehåll och olika perspektiv av lärande för hållbar utveckling. De är framtagna av olika myndigheter, lärosäten och organisationer och riktar till lärare, förskollärare och annan personal i skolväsendet. Universitetskanslersämbetet ger i sin rapport om utvärderingen av arbetet med hållbar utveckling vid lärosäten en bild av att det finns stora skillnader

¹⁰³ Jmf. exempelvis Skolverket (2017) *Redovisning av uppdrag att förtydliga läroplaner avseende skolans jämställdhetsuppdrag* (Dnr 2017:00265) och Skolverkets lägesbedömning 2015. Rapport 421

¹⁰⁴ Skolverkets lägesbedömning 2015. Rapport 421.

¹⁰⁵ Regeringens webbsida 2018-01-25 www.regeringen.se/pressmeddelanden/2017/03/starkt-digital-kompetens-i-laroplaner-och-kursplaner/

mellan olika lärosäten men utvärderingen i sig har skapat viss aktivitet och aktualiserat frågor kring hållbar utveckling vid flera lärosäten. En förhoppning är att detta ska leda till att ytterligare stärka lärande för hållbar utveckling som ett innehåll på lärarutbildningarna.

Det finns även omfattande stöd och information om Agenda 2030 och de globala målen samt om generationsmålet och miljö kvalitetsmålen. Denna flora gör att det bedöms vara tillrådligt för Skolverket att fortsätta utvecklingen av myndighetens webbsida för att samlat erbjuda information och relevanta ingångar på webbsidan till myndighetens egna material, samt till de material som tillhandahålls av andra aktörer, om lärande för hållbar utveckling. För detta arbete bör denna kunskapsöversikt kunna vara en användbar utgångspunkt.

Mot bakgrund av det som framkommer om att kännedomen om Agenda 2030 och de globala målen såväl som om generationsmålet och miljö kvalitetsmålen verkar vara låg bland lärare och förskollärare – och mot bakgrund av Agenda 2030 delegationens förslag om kompetenshöjande åtgärder om agendan och regeringens ambitioner – bör också särskilt Agenda 2030 och relevanta kopplingar i styrdokumentet synliggöras¹⁰⁶. Sådant underlag finns i dagsläget inte tillgängligt från myndigheten men kan vara av god nytta för huvudmän och personal i skolväsendet i att hitta och använda relevanta stödmaterial och få ökad kunskap om Agenda 2030 och de nationella miljömålen.

Nästa steg är frågan om mer specifika och omfattande skolutvecklingsinsatser. Skolverket ska i nära samarbete med kommuner och andra huvudmän stödja dem i deras utbildningsverksamhet och andra pedagogiska verksamheter samt bidra till att förbättra huvudmännens förutsättningar att arbeta med utveckling av verksamheten för ökad måluppfyllelse bl.a. genom att svara för nationellt prioriterad fortbildning och ge stöd i form av annan kompetensutveckling för personal¹⁰⁷. Skolverkets skolutvecklingsuppdrag innebär statligt stöd till lokal skolutveckling inom områden som är nationellt eller lokalt identifierade och prioriterade. Det är viktigt att förskole- och skolenheter samt huvudmän har möjlighet att välja när och hur de önskar myndighetens stöd. Det bidrar till att de kan ta del av Skolverkets stöd på ett sätt som gynnar det egna utvecklingsarbetet. Skolverket arbetar med både generella och riktade insatser.¹⁰⁸ Generella insatser erbjuds till alla skolor eller huvudmän eller till alla inom en målgrupp och får bedömas vara den relevanta formen för stöd i fråga om att utveckla lärandet för hållbar utveckling i skolväsendet.

Skolverket tar fram prioriterade utvecklingsinsatser utifrån uppföljningar och utvärderingar och som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Insatserna kan vara av olika karaktär och omfattning. Framtagandet, kommunicerandet och erbjudandet av generella insatser sker framförallt inom ramen för de nationella

¹⁰⁶ I budgetpropositionen 2018 (prop. 2017/18:1, utgiftsområde 2, s. 87) skriver regeringen att en viktig förutsättning för genomförandet av Agenda 2030 är att det där finns en bred kunskap om agendans mål och syfte och en medvetenhet om vikten av ett hållbart samhälle och att kommunikativa insatser på olika nivåer är prioriterat.

¹⁰⁷ §§1 och 7 förordning (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk

¹⁰⁸ Skolverket (2017) *Skolverkets strategi för nationell skolutveckling*

Rapport

2018-05-16
Dnr 5.1.3-2018:947
28 (31)

skolutvecklingsprogrammen¹⁰⁹. Detta ska säkerställa att målgrupperna upplever stödet som flexibelt, relevant och till nytta. En viktig aspekt är att insatsen samordnas med andra redan pågående och planerade insatser¹¹⁰.

Skolverkets erfarenhet är att statliga utvecklingsinsatser som har ett ambitiöst uppbygg och som genomförs med en viss kontinuitet under en längre period har bättre förutsättningar att få genomslag i skolornas utvecklingsarbete än punktinsatser som inte är sammanhållna. Det är viktigt att Skolverkets insatser utgår från nationellt identifierade behov men också att insatserna anpassas till huvudmännens olika förutsättningar. Det ska vara möjligt för alla huvudmän att delta, även små och enskilda huvudmän.¹¹¹

Som konstaterats finns det indikationer på att statligt stöd för lärande om hållbar utveckling är något som efterfrågats i verksamheterna men det går inte utifrån befintligt underlag att dra några konkreta slutsatser om hur omfattande efterfrågan är, hur det mer konkreta behovet av stöd ser ut eller hur prioriterat detta är hos huvudmännen i relation till andra frågor och skolutvecklingsinsatser. Det kan också antas att många lärare och förskollärare inte har kännedom om alla de olika tillgängliga material som exempelvis identifierats i denna kunskapsöversikt. Som beskrivs ovan bör därför befintligt stöd samlas och tydliggöras via vår webbsida. Utifrån kunskapsöversikten görs dock bedömningen att om det finns en lucka i det befintliga utbudet så är det rimligen främst didaktiskt stöd och stöd för ämnesövergripande undervisning. Detta är i linje med den modul om hållbar utveckling som tagits fram inom de nationella skolutvecklingsprogrammen. Mot bakgrund av ovanstående bör ett eventuellt behov av ytterligare material med denna utformning och inriktning även fortsatt beaktas inom ramen för det systematiska arbetet med skolutvecklingsinsatser, dvs. kopplat till de nationella skolutvecklingsprogrammen. Detta för att säkerställa att det konkreta behovet av specifikt stöd identifieras och värderas samt att relevant sådant erbjuds vid rätt tillfälle och i rätt sammanhang. På detta sätt ges förutsättning för ökad måluppfyllelse och för största möjliga genomslag i verksamheterna.

¹⁰⁹ Regeringsbeslut 2015-07-09 (U2015/03844/S) *Uppdrag om nationella skolutvecklingsprogram*

¹¹⁰ Skolverket (2017) *Skolverkets strategi för nationell skolutveckling*

¹¹¹ Skolverkets lägesbedömning 2015. Rapport 421.

Bilaga 1 Skolverkets stödmaterial för hållbar utveckling i undervisningen

Syfte/innehåll	Skolform/Ämne	Webbsida
Skolverkets portalsida för hållbar utveckling med hänvisning till andra myndigheters och organisationers stödmaterial	Hela skolväsendet	www.skolverket.se/skolutveckling/miljo-och-halsa/hallbar-utveckling
Modul i Lärportalen ”Hållbar utveckling”	Grundskolan Ämnesövergripande Åk 7–9	https://larportalen.skolverket.se/#/modul/8-amnesovergripande/Grundskola/901-Hallbar-utveckling
Ingång om hållbar utveckling till stödmaterial för biologiämnet i grundskolan.	Grundskolan Biologi	www.skolverket.se/skolutveckling/larande/nt/grundskoleutbildning/biologi/vad-ar-hallbar-utveckling-1.205851
Moduler i Lärportalen ”Förmåga att granska information, kommunicera och ta ställning” som innefattar underlag med utgångspunkt i intressekonflikter kopplat till hållbar utveckling.	Grundskolan Naturvetenskapliga ämnen Åk 4–6 resp. 7–9	https://larportalen.skolverket.se/#/modul/2-natur/Grundskola/502-Formaga-att-kommunicera-arskurs-4-6/del-02/ https://larportalen.skolverket.se/#/modul/2-natur/Grundskola/503-Formaga-att-kommunicera-arskurs-7-9/del-02/
Modul i Lärportalen ”Samhällsfrågor med naturvetenskapligt innehåll”	Gymnasieskolan Ämnesövergripande, ex. i biologi, fysik, kemi och naturkunskap.	https://larportalen.skolverket.se/#/modul/2-natur/Gymnasieskola/504-SNI
Two lektionsupplägg för att låter elever granska vad som är en hälsosam och hållbar kost.	Gymnasieskolan Ämnesövergripande Livsmedels- och näringskunskap 1 och Naturkunskap 1a1	www.skolverket.se/skolutveckling/larande/nt/gymnasieutbildning/naturkunskap/kokets-och-matens-naturkunskap/granska-pastaenden-om-kost-halsa-och-hallbar-utveckling
Stödmaterial för elever att skriva en debattartikel om hållbar utveckling	Gymnasieskolan Ämnesövergripande Svenska 1	www.skolverket.se/skolutveckling/larande/nt/gymnasieutbildning/amnesovergripande/sprak-och-kunskapsutvecklande-arbetssatt/uttrycksformer-for-

Rapport

Skolverket

2018-05-16
Dnr 5.1.3-2018:947
30 (31)

		upptackare/debattartikel-om-hallbar-utveckling-1.237545
Stödmaterial för att låta elever utveckla och omsätta kunskaper i examensmålen med koppling till hållbar utveckling i praktisk handling.	Gymnasieskolan Ämnesövergripande Yrkesämnena och ämnet naturkunskap	www.skolverket.se/skolutveckling/larande/nt/gymnasieutbildning/teknik/hallbar-utveckling-patekniskt-inriktade-yrkesprogram
Stödmaterial för att eleverna aktivt ska söka information, bearbeta, kritiskt granska och kommunicera denna genom att i grupp göra en dokumentärfilm om miljökonflikter.	Gymnasieskolan Ämnesövergripande, ex. Biologi 1 Kemi 1 Fysik 1 Samhällskunskap 1 Svenska 1	www.skolverket.se/skolutveckling/larande/nt/gymnasieutbildning/amnesovergripande/examensmalen/hallbar-utveckling
Nio fristående uppgifter som kan användas i undervisningen i angivna ämnen eller med fördel i ämnesövergripande projekt.	Gymnasieskolan Ämnesövergripande, ex. i biologi, fysik, kemi och naturkunskap.	www.skolverket.se/skolutveckling/larande/nt/gymnasieutbildning/amnesovergripande/tvarvetenskaplig

Inventering av befintliga stödmaterial tillgängliga via Skolverkets webbsida 2018-04-16

Bilaga 2 Sammanställning av Naturskyddsföreningens kommunenkäter**Andel "ja" i Naturskyddsföreningens kommunenkäter 2017 respektive 2013***

	2017 (n=165)	2013 (n=115)
Fråga	Andel %	Andel %
1. Har er kommun kommunfullmäktige, ansvarig nämnd etc. formulerat särskilda mål och/eller satsningar för arbetet med hållbar utveckling i skolan?	50	56
2. Har er kommun någon strategi, handlingsplan eller motsvarande för hur grundskolorna ska utveckla och förbättra arbetet med hållbar utveckling i enlighet med Lgr11 och nationella styrdokument?	31	41
3. Har er kommun avsatt särskilda medel till kompetensutveckling i lärande för hållbar utveckling för grundskolans lärare?	16	19
4. Anser du att er kommun ger tillräckligt stöd till grundskolorna i deras arbete med hållbar utveckling?	37	47
5. Arbetar er kommun med att främja grundskolornas genomförande av studiebesök och platsbaserat lärande som ett led i arbetet med hållbar utveckling i skolan?	41	<i>Frågan ställdes ej i enkäten 2013</i>
6. Anser du att er kommun har planerat eller påbörjat att utveckla ert arbete med att stödja grundskolorna i deras arbete med hållbar utveckling i samband med antagandet av de nya globala målen för hållbar utveckling?	35	<i>Frågan ställdes ej i enkäten 2013</i>
7. Finns det något aktuellt exempel i kommunen som visar på hur grundskolan arbetar för att säkerställa att alla studerande får de kunskaper och färdigheter som behövs för att främja en hållbar utveckling?	31	<i>Frågan ställdes ej i enkäten 2013</i>
8. Anser du att de nationella styrdokumenterna är tillräckligt tydliga vad gäller målen om hållbar utveckling?	72	80
9. Anser du att staten ger tillräckligt stöd för att skolorna ska kunna uppfylla styrdokumentens mål om hållbar utveckling?	27	29

* Egen sammanställning ur Naturskyddsföreningen (2014) *Hållbar utveckling i skolan – var god dröj samt Naturskyddsföreningen (2017) Hållbar utveckling i skolan – vi måste snabba på! Lärande för hållbar utveckling i Sveriges kommuner – en uppföljande kunskapsöversikt*